וראוי לפרסם כי לימוד תורה עדיף על נסיעה לקברות צדיקים, שאין לך דבר גדול מלימוד תורה. [ילקו"י עמ' תיב]

קלב. אף הנכנס לבית קברות של גויים, כשיוצא צריך ליטול ידיו. [שם בשם שו"ת יד הלוי]

קלג. יש אומרים שהיוצא מביקור בבתי חולים, צריך נטילת ידים, אחר שיש שם איברים של מתים, אך לא נהגו להקפיד בזה, שיש לומר דלא חייבו ליטול ידים אלא כשמתעסק עם המת ובא לצורכו, וידוע ודאי שיש שם מת, שאז הוי דומיא דבית קברות, אבל באופן הנזכר שאין ידוע בודאי שיש שם מת, ולא בא לצורך כך, לא חייבוהו נטילה. [שם]

קלד. החוזר מהלוויה אין לו ליטול ידיו מברז השייך לאחרים, מחשש לאיסור גזל. [ילקו"י עמ' תיח]

קלה. יש נוהגים ליטול הידים קודם כניסתם לבית הקברות. [מג"א ומשנ"ב ס"ק מג, וילקו"י עמ' תיא]. וכן יש נוהגים לשטוף הפנים, מלבד הידים בצאתם מבית הקברות. [הלכה ברורה עמ' קב]

קלו. מותר לעשן סיגריות קודם שנטל ידיו מבית הקברות, ואין לחוש למי שמחמיר בזה. ואף על פי שמותר לעשן בבית הקברות, וכן מעיקר הדין אין רוח רעה שורה על האוכלים הנמצאים בבית

This is the place to make an important point clear: Spending time in Torah study is much more valuable than going on trips to visit the tombs of tzaddikim. No mitzvah equals the value of Torah study.

Day 77

Non-Jewish cemetery

132) One must wash hands after being in a non-Jewish cemetery as well.

Visiting a hospital

133) Some *Poskim* claimed that it is necessary to wash hands after visiting a hospital since the medical staff keeps a collection of preserved organs taken from deceased patients. Most people do not observe this stringency, since logic dictates that our Sages necessitated hand washing only after dealing with someone who has deceased, and only when it is certain that dead bodies are located where one is visiting. Only then is the situation similar to visiting a cemetery, but if someone visits a hospital for other reasons and he is unaware of any human remains being present, it is not necessary to wash hands.

Avoid stealing

134) After attending a funeral, one must not take water from someone's private water line to wash hands without the owner's permission. If he does, he is likely guilty of stealing.

Before entering a cemetery

135) Some people have the custom of washing hands *before* they enter a cemetery. Also, some people have the custom of washing their hands *and face* after visiting a cemetery.

Smoking cigarettes

136) While in a cemetery or after exiting it, it is permissible to smoke cigarettes even before washing one's hands. It is not necessary to follow the stringent opinion regarding this. We may assume that no harmful spiritual forces

הקברות, מכל מקום כבר כתב הרמ"א שאין לאכול ולשתות בבית הקברות משום קלות ראש. ואותם הנוהגים לקחת אוכלים לבית הקברות, כמו פירות ושתיה, ומחלקים לאנשים לאכול בברכה, לעשות נחת רוח למתים, הנכון יותר שיעשו כן בפתח בית הקברות, ולא בתוך ד' אמות לקבר. [ילקו"י עמ' שפא, וע"ע ביבי"א ח"ג סי' א אות יא]

הנוגע בגוי ובנדה

קלז. יש אומרים שהנוגע בגוי צריך נטילת ידים. ולדבריהם אם הושיט ידו לגוי צריך אחר כך שיטול את ידיו. אך לא נהגו להחמיר בזה כלל, ובודאי שאין להחמיר בזה בפרהסיא. [ילקו"י עמ' תכג]

קלח. הנוגע באשה נדה (כגון: האב בבתו, או הבן באמו, או הנוגע בנדה בשגגה, אבל בלאו הכי הוא איסור חמור ביותר בין באשתו ובין באשה אחרת) נכון להחמיר שיטול את ידיו. וכן הנוגע בעבודה זרה נכון להחמיר שיטול ידיו. [הלכה ברורה עמ' קב עפמ"ש בלב חיים ח"ב סי' ד]

contaminate foods taken into a cemetery. Nevertheless, the Rama ruled that it is improper to eat or drink while in a cemetery since it is not a place for frivolous activity. Therefore, those people who wish to bring snack food and beverages to the cemetery and offer them to the visitors so that they will recite blessings in honor of the deceased should remain at the entrance of the cemetery, or at least four cubits away from the graves.

Touching a Non-Jew or *Nidda*

Touching a non-Jew

137) Some *Poskim* ruled that one must wash hands after touching a non-Jew even if they only shook hands.[274] The common custom is not to follow this stringency, and one should certainly not do so in public.[275]

Touching a *nidda*

138) If someone touches his mother or daughter while she is *nidda*, it is recommended that he wash his hands. The same applies if he accidently touches any other woman who is *nidda* (but it is a serious transgression to purposely touch one's wife while she is *nidda*, or to touch any other woman whether or not she is *nidda*). Likewise, it is proper to wash hands after touching an idol.

274. The *Piske Teshuvot* (page 58) cited the *Lev Hayim* Palachi, whose ruling regarding this is found in the *Kaf Hahayim* Sofer. The *Piske Teshuvot* added that one must wash hands after touching an idolatrous object, although this does not appear in the *Lev Hayim* at all.

275. The responsa *Lev Hayim* (Vol. II, #6, cited in the *Kaf Hahayim* Sofer 4:81) ruled stringently regarding this based on a passage in the holy *Zohar* (*parashat Vayehi*) that if someone touches a non-Jew or an apostate Jew he must wash his hands. The *Yalkut Yosef* (footnote on page 423) commented that this is not the common custom. In the course of business, people meet non-Jews every day and shake hands with them, and they do not bother to wash hands afterward. Likewise, no one washes his hands after shaking hands with a nonobservant Jew.

The *Peri Megadim* (*Mishbetzot Zahav* 4:7) likewise commented that people do not observe this stringency. The *Halakha Berura* (page 102), however, recommended washing hands after touching a non-Jew or apostate Jew.

הנוגע בשרצים ובחיות

קלט. הנוגע בכינה צריך ליטול ידיו. [ש"ע ס"ט]. ולאו דוקא אם הרגה. [יפה לבב, כה"ח ס"ק פד]. והרחיצה עושה פעם אחת משום נקיות. [באה"ח סו"ס תולדות]

והנוגע בפרעוש או בזבוב וכיוצא בזה, טוב להחמיר שיטול ידיו, או לכל הפחות יקנח ידיו במידי דמנקי דהיינו בכותל או בקורה או בבד או בבגדיו. [ראה הלכה ברורה עמ' קג]

קמ. המפליא את שערותיו, (כלומר שבדקם אם יש בהם כינים), צריך ליטול את ידיו, ואפילו לא מצא בהם כינים. [ראה ש"ע ס"ח, וכה"ח ס"ק פג, ובכה"ח סוף ס"ק עה]

Animals and Insects

Lice and fleas

139) If someone touches a louse he must wash hands, whether or not he kills it.[276] This is for the purposes of hygiene, so it is sufficient to rinse the hands one time. If someone touches a flea or a fly or other such creature, it is proper to wash hands as well. One should at least wipe one's hands clean by rubbing them with gravel, clean dry soil, a wall or a cloth.[277]

Lice-combing

140) After lice-combing someone's hair, it is necessary to wash hands. This is the halakha even if no lice were discovered.[278]

276. This is the ruling of the *Shulḥan Arukh* (4:19). The *Yafe Lalev* (4:26) pointed out that the *Ateret Zekenim* wrote that this halakha is about someone who kills a louse. Apparently, his opinion is that if someone touches a louse without killing it he does not have to wash hands. The *Yafe Lalev* ruled stringently, however, since Maran did not differentiate between touching or killing the louse.

The *Tehilla leDavid* (4:22) pointed out that the *Magen Avraham* suggested that the reason for washing hands after touching a louse might be because the louse contaminates the hands with harmful spiritual forces. According to this, it certainly does not matter whether or not one killed it. The *Kaf Haḥayim* Sofer (4:84) and the *Yalkut Yosef* (page 430) ruled stringently, concurring with the *Yafe Lalev*.

277. The *Mishna Berura* (4:45) and the *Kaf Haḥayim* Sofer (4:84) cited the *Sha'are Teshuva* who ruled that it is sufficient to simply wipe one's hands clean after touching a flea. The *Halakha Berura* (page 103), however, ruled that one should actually wash hands in water.

278. The *Shulḥan Arukh* (4:19) ruled that if someone picks through his garments to remove any lice infesting them, he must wash hands afterward. Nowadays, this rarely happens. The *Kaf Haḥayim* Sofer (4:83) ruled that if someone lice-combs his hair or beard, he must wash hands even if he discovered no lice. Although it was explained above in halakha 107 that if someone scratches his face under his beard he does not have to wash hands, it is different when someone lice-combs his beard. The *Kaf Haḥayim* (4:75) explained that since the person suspects that there are lice, he might have touched one even though he found none.

קמא. הנוגע בבעלי חיים טמאים, כגון כלב או חתול, יש להחמיר היכא שאפשר ליטול את הידים. [כה"ח ס"ק פא, ילקו"י עמ' תל] וכן הנוגע בבעלי חיים טהורים טוב להחמיר שיטול ידיו, אלא אם כן יודע שהם נקיים. [ילקו"י עמ' תל, והלכה ברורה עמ' קב, בשם סי' דברי שלום המובא בשאר"י]

המקיז דם

קמב. המקיז דם צריך ליטול ידיו. [ראה ש"ע סי"ט] וכן הקזת דם על ידי עלוקה או כוסות רוח, טוב להחמיר ליטול ידיו. ושיעור הוצאת הדם המחייב נטילת ידים, הוא רביעית. [הגרישי"א זצ"ל בס' דמיך חיי פ"ב אות ו]

קמג. בדיקת דם שעושים בזמנינו אין צריך ליטול אחריה, משום שהקזת דם שהיתה בימי חז"ל היתה לשם רפואה ולא לשם בדיקת הדם, ואין לנו לחדש דבר מדעתנו. [הגרשז"א בנשמת אברהם סק"ד, וכ"ד הגרישי"א בס' ישא יוסף או"ח סי' א]

וכן מי שתרם דם, אינו צריך ליטול ידיו, מפני שאינו נחשב שעוסק ברפואתו, אלא כעוסק ברפואת אחרים שהיא מצוה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [הגרשז"א בהליכות שלמה תפלה עמ' רמו, וע"ע להגרישי"א שם]

Nonkosher animals

141) Whenever possible, it is proper to wash hands after touching a nonkosher animal such as a cat or dog.[279] In fact, it is best to wash hands after touching a kosher animal as well, unless it is known that the animal's skin is clean.

Bloodletting

Bloodletting treatments

142) After submitting to a bloodletting treatment (phlebotomy), one must wash hands. It does not matter what method was used – incisions, leeches or cupping glasses. As long as *revi'it* of blood was removed from one's body, one must wash hands.

Blood tests; donating blood

143) It is not necessary to wash hands after submitting to a standard blood test or after donating to a blood bank. Our Sages' rule was instituted for people who bloodlet as medical therapy, not when a sample is drawn for diagnostic purposes or to treat other people. We have no authority to apply the rule to new situations. One may rely on the merit of the mitzvah of donating blood to protect the donor from any harmful influences.

---

279. Harav Zalman (97:3) ruled that it is not necessary to wash hands after touching nonkosher animals, but the *Kaf Haḥayim* Sofer (4:81) cited the *Yafe Lalev* ruling that one should wash hands when possible. This stringency is cited by the *Yalkut Yosef* and *Halakha Berura*.

וכן מי שניגר דם מפצע שבגופו, אינו צריך ליטול ידיו. [הגרשז"א שם]. וגם מי שנגע בדם אינו צריך נטילת ידים, וכמבואר לעיל הלכה קכ"ד.

קמד. המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד שבעה ימים. [ש"ע סי"ט]

קמה. המשמש מטתו צריך ליטול ידיו. [ש"ע סי"ט], ונוטל ג' פעמים לסירוגין. [באו"ח תולדות הט"ז, כה"ח ס"ק סא]. וכן האשה תטול אחר כך שלש פעמים. [באו"ח שם].

קמו. הנוגע באחד שצריך ליטול את ידיו לפי המבואר לעיל, וכגון שנגע במי שיצא מבית הכסא ועדיין לא נטל את ידיו, או שנגע במי שנגע בגופו, או במת, וכל כיו"ב, אין צריך שיטול את ידיו, אבל אם יש מים תחת ידו ובנקל יכול להחמיר, תבוא עליו ברכה.

אולם אם נגע בידיו של מי שניעור משנתו ועדיין לא נטל את ידיו, גם אם נגע בידיו כשהם יבשות, צריך ליטול ידיו (וכפי שנתבאר לעיל הלכה ל"ג). והטעם משום שרוח רעה של בוקר חזקה יותר מרוח רעה של היוצא מבית הכסא. [ילקו"י עמ' תלא]

Loss of blood from injury

Likewise, if someone is injured and loses a quantity of blood, this does not make it necessary for him to wash his hands. As explained above in halakha 124, it is not necessary to wash hands after touching blood.

Consequences of not washing hands

144) The *Shulḥan Arukh* warns that if someone fails to wash hands after bloodletting from his shoulder, he has reason to worry for seven days.

After marital relations

145) Both men and women are obligated to wash hands three times alternately after marital relations.[280]

Touching another's hands

146) If someone is obligated to wash hands because he had been in a restroom, or because he touched his body or a corpse or any of the things listed here, and another person touches his hands before he washes them, the second person is not obligated to wash hands. If water is easily available and the second person bothers to wash hands, however, he will receive a special blessing from Heaven.

Before the morning *netillat yadayim*

The exception to this is if someone touches the hands of a person who has not yet performed *netillat yadayim* upon waking after a night's sleep. In that case, he must wash his hands, as explained above in halakha 33, since the harmful forces that contaminate a person's hands upon waking up are much more potent than caused by being in a restroom and the like.

הדרן עלך הלכות השכמת הבוקר. וסליקא לה בקיאים בהלכה שני.

---

280. Maran warned in the *Bet Yosef* (4:18) that if one fails to wash hands, "his ways are bankrupted." The *Eliya Rabba* (240:15) explained that this refers to his seed.

סימן ה

כוונה בברכות

א. יכוון בברכותיו פירוש המילות שמוציא מפיו. [ש"ע סי' ה]

ב. יירא ויזדעזעו אבריו בשעה שמזכיר השם, ולא שם המיוחד בלבד, אלא כל השמות שאינן נמחקין המיוחדין לשמו הגדול ברוך הוא. [חיי אדם כלל ה סי' א, וע"ע כה"ח סי' ה ס"ק ה]

החי יתן אל לבו, כי הוא מברך למלך הכבוד נוכח פני ה', כמשמעות לשון הברכה שמדבר לנוכח ואומר "ברוך אתה". ובכן חרדה ילבש, ולא יקרב לברך כי אם ביראה ואהבה ושמחה רבה על שזכה לכך, כי זה חסד גדול יותר מחיים. כמו שפירשו המפרשים על פסוק (תהלים סג, ד): "כי טוב חסדך מחיים", ומה הוא החסד שהוא טוב מחיים, "שפתי ישבחנוך", מה ששפתי עני ודל ישבחוך לך מלך איום ונורא רם ונשא. ובהיותו מכוין פירוש המילות, מצוה גוררת מצוה שיתעורר לברך, ביראה ואהבה ושמחה רבה כדת מה לעשות. [חסד לאלפים סי' ה ה"א]

Siman 5

Concentrating on the Meaning of Blessings

Think what you say

1) Whenever reciting a blessing, one must pay full attention to the meaning of the words one utters.

Fear for God's Name

2) Whenever pronouncing God's Name, one should become filled with fear until one actually trembles. This is true, not only when pronouncing the Name of Adonay, but also when pronouncing any of the Names referring specifically to God and which the Torah forbids us to erase.

It is important to realize that you are about to bless the King of Glory face to face, for the text of the blessing is in the second person, addressing God as "You." Therefore, you must become stricken with dread. At the same time, you must feel great joy, even love, for being given the privilege to bless God. This privilege is greater than that of being alive, as the verse states (*Tehillim* 63:4), "כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנָךְ – Your kindness is better than life; my lips praise You." This means that God's kindness in granting us the privilege to praise Him is greater than life itself. Man is weak, poor and powerless and yet he is able to praise the mighty, exalted and awesome King of the world.

By thinking about the meaning of the words in the blessing, you will automatically be inspired to these feelings of dread, love and joy. Thus, you will fulfill the mitzvah of reciting the blessing in the ideal manner.